

З метою підтримки розвитку культури демократії в школах і розвитку громадянських компетентностей програмою «Демократична школа» було розроблено такі онлайн інструменти:

збірка інтерактивних вправ для розвитку громадянських компетентностей на різних предметах, т. зв. Тулбокс (<https://www.schools-for-democracy.org/onlain-resursy/toolbox>);

інтерактивний посібник «Як побудувати демократичну школу: Інтерактивний посібник про загальношкільний підхід до формування демократичної культури школи та розвитку громадянських компетентностей» (https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+DemSchool101+2019_T3/about);

цикл онлайн курсів «30 кроків до нової української школи: навчаємо громадянина»: «Стартуємо до успішної школи» (https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:EWC+DS101+2020_T3/about);

«Успішне вчителювання – прості рецепти на щодень» (https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:EWC+DS101+2021_T1_3/about);

«Секрети успішних директора і директорки школи» (https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:EWC+DS102+2021_T1/about);

«Школа та громада для дитини» (https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:EWC+DS101+2021_T1_4/about).

Зазначені курси допоможуть сформувати цілісне розуміння культури демократії та надихнути на її розвиток та впровадження у закладі освіти.

Курси духовно-морального спрямування

Міністерством затверджено Типову освітню програму для закладів загальної середньої освіти II ступеня, складовою якої є навчальний план (наказ МОН від 20.04.2018 № 405). Згідно з таблицею 13 Типової освітньої програми у 5 – 6 класах може вивчатися предмет «Етика» або курси духовно-морального спрямування. Тобто предмет «Основи християнської етики» може вивчатися за рахунок інваріантної складової. У початковій школі, а також у 7 – 11 класах курси духовно-морального спрямування можуть вивчатися за рахунок варіативної складової.

Натепер Міністерством рекомендовано такі програми: «Основи християнської етики», «Християнська етика в українській культурі», «Православна культура Слобожанщини», «Біблійна історія та християнська етика», «Школа подружнього життя». Перелік розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти.

Зазначені курси є дисциплінами світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування. Вони не є вченням віри, не включають релігійних обрядів, не ставлять за мету залучення до певної конфесії. Викладання

предметів передбачає виховання в учнів поваги до свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань інших людей; здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві. Вивчення зазначених курсів у закладах загальної середньої освіти є можливим лише за умови письмової згоди батьків та наявності підготовленого вчителя.

Відповідно до українського законодавства викладати такі курси можуть особи, які мають педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки.

Викладання основ християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування в закладах загальної середньої освіти можливе за умови письмової згоди батьків та наявності підготовленого вчителя. При цьому просимо враховувати ситуацію, коли не всі діти відвідують зазначені курси. У такому випадку ці заняття повинні бути в розкладі першим або останнім уроком.

Зміст курсів духовно-морального спрямування не передбачає катехізацію, неприпустимим є також нав'язування учителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших церков, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо. Предмети духовно-морального спрямування слід викладати в тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи з предмета.

Європейський Центр імені Вергеланда разом із Радою Європи розробив посібник «Дороговкази. Політика і практика вивчення релігій і нерелігійних світоглядів в інтеркультурній освіті», мета якого – допомогти розробникам освітньої політики, школам, педагогічним навчальним закладам, а також усім іншим учасникам освітнього процесу втілити Рекомендації СМ/Rec(2008)12 Комітету Міністрів країн-членів Ради Європи з релігій і нерелігійних переконань в інтеркультурній освіті в життя в конкретних державних, регіональних та місцевих контекстах. Посібник доступний (режим доступу: <https://www.schools-for-democracy.org/biblioteka/posibnyky-rady-yevropy-z-prav-liudyny-ta-aktyvnoi-uchasti-dlia-molodi/dorogovkazi>).

Порядок надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам, затверджений наказом МОН від 20.07.2020 № 931 (*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11 листопада 2020 р. за № 1119/35402*), передбачає надання грифів лише модельним навчальним програмам, відтак ***навчальні програми з курсів, що викладаються як курси за вибором та факультативи, можуть реалізовуватися у закладах освіти на підставі рішення педагогічної ради закладу.***

Навчальні програми «*Основи християнської етики*» і «*Біблійна історія та християнська етика*» рекомендовані вченою радою ДЗВО «Університет менеджменту освіти НАПН України» (протокол засідання вченої ради ДЗВО «Університет менеджменту освіти НАПН України» № 7 від 16 червня 2021 р.) та вченою радою Національного університету «Острозька академія» (протокол засідання вченої ради Національного університету «Острозька академія» № 13

від 24 червня 2021 р.) для використання у закладах загальної середньої освіти. Програма «Християнська етика в українській культурі» отримала гриф МОН України у 2018 р. і таким чином зберігає чинність до 2023 р.

Тож у межах академічної автономії питання організації виконання освітньої програми, навчального плану та освітнього процесу є внутрішнім питанням кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників.

Економіка. Підприємництво та фінансова грамотність

Метою сучасного економічного виховання та освіти (економічного мислення й поведінки) є розвиток підготовки людини до економічного життя і забезпечується оптимальним поєднанням фундаментальної освіти та практичної підготовки, при яких знання перетворюються у переконання, а уміння і навички сприяють швидкій адаптації особистості в житті, яке невинно трансформується, та використання власного потенціалу для самореалізації й навчання впродовж життя.

Сучасна шкільна економічна освіта представлена двома компонентами. Перший – це формування системних економічних знань, умінь в учнів, що ґрунтується на принципах фундаментальності, варіативності, гуманізації та гуманітаризації змісту освітнього процесу, здатності оперувати цими знаннями та застосовувати їх. Другий компонент економічної освіти – це формування компетентності *підприємливості* та *фінансової* грамотності як важливих якостей, необхідних для ефективного виконання економічних завдань, впродовж навчання та подальшій самореалізації у самостійному житті.

Перший компонент значною мірою забезпечується вивченням економіки на профільному рівні, другий – фінансовою грамотністю як вибірково-обов'язковим предметом, що може вивчатися у закладі освіти за наявності *належних умов* у старшій школі (наказ МОН від 28.11.2019 № 1493 «Про внесення змін до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня») (<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennva-zmin-do-tipovovi-osvitnovi-programizakladiv-zagalnovi-serednovi-osviti-iii-stupenva>) та курсами за вибором у початковій та базовій школі.

Перший і другий компоненти підтримуються спеціальними курсами, перелік яких подано на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (режим доступу: https://imzo.gov.ua/pidruchniki/perel_iki/).

Учні 10 – 11 класів у 2021/2022 навчальному році продовжать **вивчення економіки на профільному рівні** (105 годин, 3 години на тиждень) за навчальною програмою, що затверджена наказом МОН від 23.10.2017 № 1407. Зазначена навчальна програма розміщена на офіційному вебсайті МОН (режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednva-osvita/navchalni-programi/navchalniprogrami-dlva-10-11-klasiv>).

Сьогодні основними завданнями вивчення економіки є:

у сфері навчання: засвоєння учнями систематизованих знань, умінь, навичок економічної діяльності; вироблення економічної свідомості, світогляду